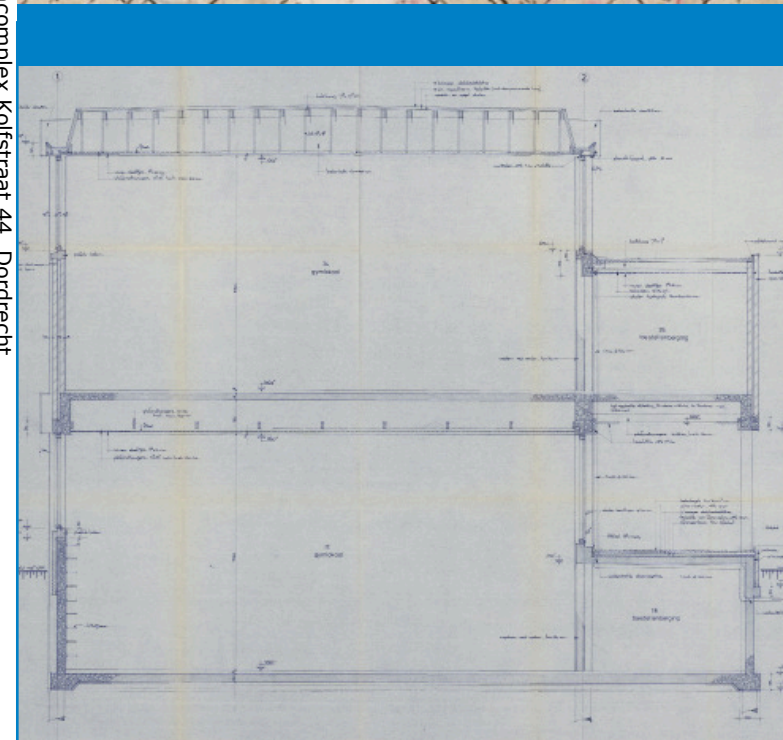

Gymzalen complex Kolfstraat 44, Dordrecht

Een archeologisch bureauonderzoek in het kader van sloop- en nieuwbouwwerkzaamheden

M.C. Dorst

Vakteam Erfgoed /
Archeologie

Gemeente Dordrecht
Spuiboulevard 300
Postbus 8
3300 AA Dordrecht
www.dordrecht.nl/archeologie

Dordrecht Ondergronds 93
Gymzalencentplex
Kolfstraat 44,
Dordrecht

Een archeologisch bureauonderzoek in het kader van sloop- en nieuwbouwwerkzaamheden.

M.C. Dorst

2017

Gemeente Dordrecht
Stadsontwikkeling/Vakteam ErfgoedArcheologie

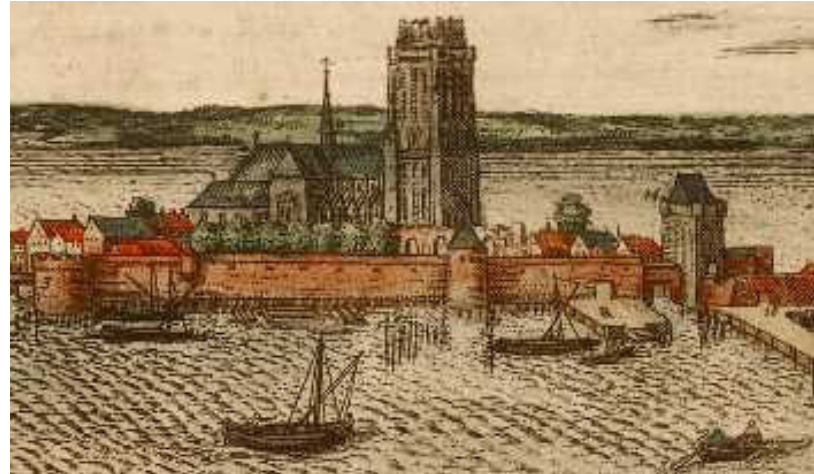
Colofon

ISSN: 1876-2379
Tekst: M.C. Dorst
Inhoudelijke toetsing: J. Hoevenberg
Redactie: J. Hoevenberg
Afbeeldingen: Gemeente Dordrecht, Vakteam Erfgoed/Archeologie,
tenzij anders vermeld.
Vormgeving: M.C. Dorst
Drukwerk: Drukkerij RAD
Uitgave: Gemeente Dordrecht, augustus 2017

Gemeente Dordrecht
Sector Stadsontwikkeling / Vakteam Erfgoed / Team Archeologie
P: Postbus 8, 3300 AA Dordrecht
T: (078) 7708223
E: monarch@dordrecht.nl
W: www.dordrecht.nl/archeologie.nl / www.facebook.com/DordrechtOndergronds

© Gemeente Dordrecht, 2017

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

1 Inleiding en onderzoekskader	5
1.1 Onderzoekskader	5
1.1 Administratieve gegevens	5
2. Gegevens plangebied	7
2.1 Plan- en onderzoeksgebied en huidige grondgebruik	7
2.2 Geplande werkzaamheden	8
3. Bureauonderzoek	9
3.1 Historische gegevens	9
3.2 Geologische en archeologische gegevens	14
4. Conclusies en Aanbevelingen	17
Literatuur	19

Het plangebied (rechts) tussen 1960-1965 (RAD inventarisnr. 554_34590).

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In juli 2017 is voor de Kolfstraat 44 te Dordrecht een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. In de nabije toekomst zullen hier graafwerkzaamheden worden uitgevoerd in het kader van een herinrichtings- en nieuwbouwplan. Gezien de ligging in de middeleeuwse stadskern van Dordrecht worden hierbij zeker archeologische waarden verstoord. Voorafgaand is door middel van een bureauonderzoek geïnventariseerd welke , waar en op welke diepte (nog) archeologische waarden resten aanwezig zijn.

Op de archeologische verwachtingskaart (2009) van de gemeente Dordrecht geldt voor het gebied een (zeer) hoge verwachting op aanwezigheid van archeologische resten uit de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd.

In het bestemmingsplan Historische Binnenstad (2011) geldt voor het plangebied de dubbelbestemming archeologie met de waarde archeologie 1. Hieraan gekoppeld zit een onderzoeksvrijstelling voor bodemingrepen tot een diepte van maximaal 40 cm beneden maaiveld en over een oppervlak tot maximaal 50 m2. Het huidige plan overschrijdt beide vrijstellingen en dus is archeologisch onderzoek verplicht. In het gemeentelijk advies archeologie met het kenmerk 17A90 is deze onderzoeksplicht verwoordt.

1.2 Administratieve gegevens

Aard onderzoek:	Bureauonderzoek
Projectcode:	1708
ARCHIS:	n.v.t.
Periode:	Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd
Datum onderzoek:	14 juli 2017
Plaats/wijk:	historische stadskern
Straat:	Kolfstraat 44
Provincie:	Zuid-Holland
Toponiem:	Gymzalencentrum binnenstad
Kaartblad:	44A
RD-coördinaten centrum:	105.533/425.276
Opdrachtgever:	Gemeente Dordrecht, sector maatschappelijke ontwikkeling
Contactpersoon:	mevr. M.J. Oude Ophuis (beleidsmedewerker)
Uitvoerder(s):	Gemeente Dordrecht, sector stadsontwikkeling, vakteam erfgoed
Medewerker:	dhr. M.C. Dorst
Bevoegde overheid:	Gemeente Dordrecht
Autorisatie onderzoek:	dhr. W. Zijlstra (manager stadsontwikkeling)
Autorisatie rapport:	mevr. J. Hoevenberg (senior adviseur erfgoed)
Archivering:	Digitaal: Archief vakteam erfgoed/archeologie (www.archeologiedordrecht.nl/e-depot Nederlandse Archeologie (http://www.dans.knaw.nl) / Analoog: Archief vakteam erfgoed

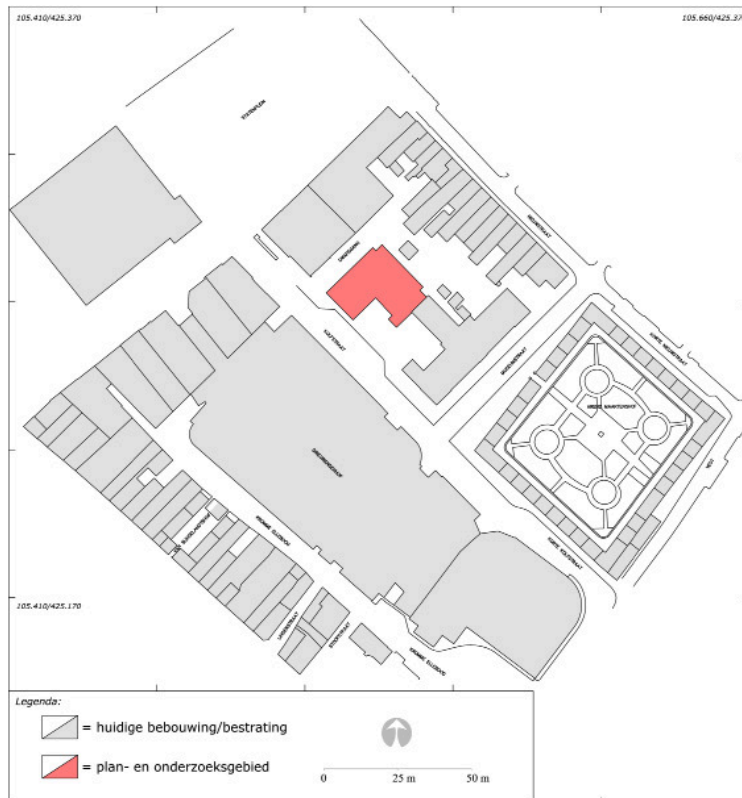
2. Gegevens onderzoeksgebied

2.1 Plan- en onderzoeksgebied en huidig grondgebruik

Het plangebied betreft een gymzalencomplex aan de Kolfstraat 44 in de binnenstad van Dordrecht (afb. 1 en 2). Het terrein meet 25 x 26 meter en wordt aan de westzijde begrensd door de Kolfstraat. De noordgrens is de Dwarsgang, de oostgrens wordt gevormd door achtertuinen van de huizen aan de Nieuwstraat en in het zuiden grenst het aan het schoolplein van de Dr. H. Bavinckschool aan de Museumstraat 67 (afb. 2). Het plangebied betreft het gehele gymzalencomplex.

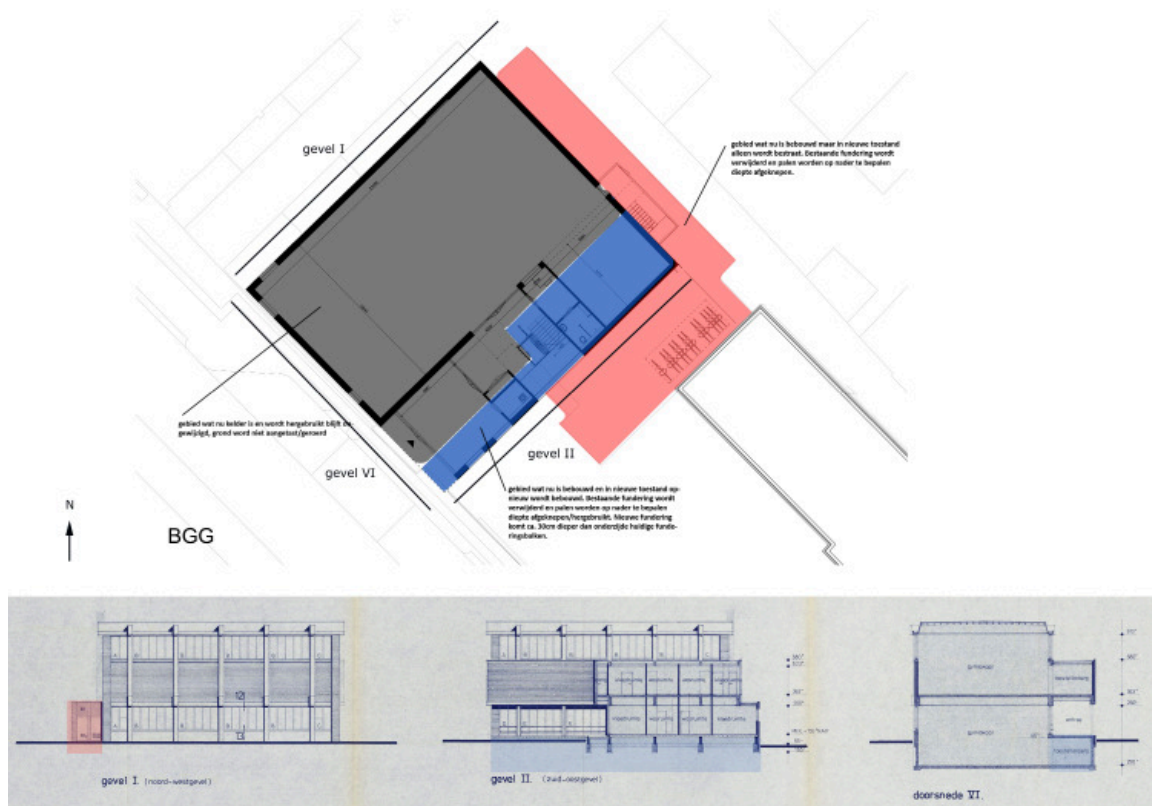
Afb. 1. De ligging van het plangebied in Dordrecht (rood).

Afb. 2. Het plan- en onderzoeksgebied in detail.

2.2 Geplande werkzaamheden

De uit te voeren werkzaamheden zijn driedelig (afb. 2). Het grootste deel van het gebouw bestaat (ondergronds) uit een gymzaal. Dit deel zal worden hergebruikt en blijft ongewijzigd (afd. 2, grijze deel, ca. 309 m²). De zuidoostgevel zal worden gesloopt en opnieuw worden bebouwd. Hier zal de bestaande fundering worden gesloopt en de palen tot nader te bepalen diepte worden gekopt. De nieuwe fundering komt circa 30 cm dieper dan de huidige fundering te liggen (afb. 2, blauwe deel, ca. 100 m²). Aangezien er in deze strook deels sprake is van een verdiepte gymzaal en kleedruimtes, tot 2,6 m – mv, zal er uiteindelijk gegraven worden in bodemlagen tussen 2,6 en 3 m – mv (afb. 3). De fundering bestaat uit een betonnen bekisting en vloer en er zijn geen diepere funderingspalen aanwezig. De bebouwing aan de noordoostzijde en zuidoostzijde zal worden gesloopt waarna het in de nieuwe situatie alleen zal worden bestraat. De fundering bestaat hier uit betonnen palen/voeren tot een diepte van 0,95 m – mv met betonnen liggers tot 0,35 m – mv. Alle fundering in deze zone zal worden verwijderd; de palen zullen tot nader te bepalen diepte worden gekopt (afb. 3, rode deel, ca. 153 m²). Aangezien er alleen sprake is van palen/voeren tot 0,95 m – mv, zal hier niet dieper worden gegraven dan circa 1 m - mv.

Afb. 3. Boven: het herinrichtingsplan met daarop de uit te voeren werkzaamheden. De gevelnummers verwijzen naar de doorsnedes op de bouwtekening uit 1975.¹ Onder: bouwtekeningen van het complex uit 1975 (RAD inventarisnr. 20114b, bouwdoSSIers). Op de doorsnedes zijn in kleur de referenties te zien naar de te onderzoeken locaties (rood en blauw).

1 Zoals aangeleverd door opdrachtgever d.d. 3 juli 2017.

3. Bureauonderzoek

3.1 Historische gegevens

Het plangebied is gelegen in de middeleeuwse binnenstad binnen de zogenoemde Landzijde. Dit betekent dat het ten zuiden van de voormalige rivier de Thuredrith, de huidige Voorstraatshaven ligt. De stad is vanaf circa het begin van de 11e eeuw ontstaan op de hogere oevers van de Thuredrith. Op deze hogere oevers liepen wegen die de boerderijen verbonden; de huidige Voorstraat op de zuidoever en de Wijnstraat/Groenmarkt/Grotekerksbuurt op de noordoever. Dit zijn dan ook de oudste bewoningsassen van de stad. De Voorstraat maakte deel uit van de bedijking van de Dordtse Waard. Hierop en aan de dijk werd gewoond. In historische bronnen is vanaf het einde van de 12e eeuw sprake van de bewoning aan de huidige Voorstraat.² Dit wordt bevestigd door archeologische onderzoeken die zijn uitgevoerd aan en direct achter de Voorstraat. Zowel aan de Voorstraat 254, 252 en 252a als aan de Voorstraat 244 zijn bewoningssporen aangetroffen die dateren vanaf circa het einde van de 12e eeuw.³ Het gaat om ophogingspakketten, voorwerpen, afval- en mestkuilen en houtwerk dat toe te schrijven is aan houten huizen en daarbij behorende perceelscheidingen. Door het ontbreken van grootschaliger, gedetailleerder onderzoek naar de resten uit deze periode, bestaat er geen duidelijk beeld van de oudste bewoningsfase van Dordrecht.

Vanaf het einde van de 13e en zeker het begin van de 14e eeuw zijn er meer schriftelijke bronnen voorhanden waardoor ook de structuur van de middeleeuwse stad duidelijker wordt. Het plangebied is in de periode vóór circa 1250 nog niet bewoond en ligt ten zuiden van de hogere oeverwal in het lagergelegen komgebied van de Thuredrith. Dit komgebied zal wel grotendeels in cultuur zijn gebracht. Vanaf de hogere oeverwal werden er lange ontginningsloten in het lagergelegen komgebied gegraven. Hierdoor kon het ontwaterd worden waarna men het oorspronkelijke veenmoeras kon kappen, afbranden en omvormen tot landbouw en weidegrond. Vanaf de Voorstraat liepen er al wel verschillende uitvalswegen in zuidelijke richting het achterland in (afb. 4). Veel van deze stegen/straten zijn nu nog aanwezig, maar hebben vaak wel een andere naam gekregen. In eerste instantie reikten deze uitvalswegen tot aan de overgang van de hogere oeverwal naar het lagere komgebied. Deze grens liep ter hoogte van de Lange en Korte Breestraat-Statensplaats-Hofstraat-Doelstraat-Wijngaardstraat en zal zijn gemarkeerd door een brede sloot waarachter de landbouwpercelen lagen. Het plangebied ligt in het gebied tussen de uitvalsweg Kauwersinesteghe, de huidige Nieuwstraat in het noorden en de 's Matthys Stege, de huidige Kolfstraat in het zuiden (afb. 4).⁴

2 Pas vanaf 1457 wordt gerefereerd aan "de Voorstraat". Daarvoor heette het de Hoogstraat (Hogestraten, Hogestrade, Hoehstrate, vanaf 1407).

3 Dorst 2013, 2011.

4 Van Baarsel 1992.

Afb. 4. Een reconstructie van de bebouwingssituatie tot circa 1250 (J. Nipius, 2014).⁵ Rechtsonder is bij benadering de locatie van het plangebied aangegeven. Het zal tot deze tijd deel hebben uitgemaakt van het landbouw- en weidegrondareaal van de boeren op de hogere oeverzone van de Thuredrith.

Vanaf circa 1250-1275 vinden de eerste stadsuitbreidingen plaats. De stad ontwikkelt zich door het verkrijgen van een tol tot een belangrijke overslag- en handelsplaats. Dit trekt ook andere ambachtslieden aan waardoor er gedurende deze periode noodzakelijk wordt om de lageregelegen komgebieden op te hogen en te ontwikkelen.

Het plangebied is gelegen in één van deze laat 13e – begin 14e – eeuwse uitbreidingswijken. Bij deze stadsuitbreiding werden in het laatste kwart van de 13e eeuw de uitvalswegen in zuidelijke richting doorgetrokken tot aan de nieuwe stadsgracht (de huidige Spuihaven), die waarschijnlijk tussen 1271 en 1284 is gegraven. De laaggelegen gronden aan weerszijden van deze uitvalswegen worden opgehoogd met grond en stadsafval en raken vanaf het begin van de 14e eeuw in snel tempo bebouwd.

De nieuwe bewoningassen worden vanaf het midden van de 14e eeuw gescheiden door het graven van zogenoemde spranten die het sluitstuk werden van de achtererven van de huizen aan de nieuwe straten. Deze doodlopende grachten waren aan één zijde aansloten op de bredere Lindegracht, de binnengracht die zorgde voor aan- en afvoer van water. De functie van de spranten zal meervoudig geweest zijn; ze deden dienst als riool, maar zorgden ook voor water dat bij verschillende ambachten gebruikt werd en zal ook als bluswater bij brand gebruikt zijn. Door gebruik te maken van de getijdenwerking en verschillende sluisen kon men op gezette tijden het gehele binnengrachtstelsel schoonspoelen en het vervuilde water spuien in een laaggelegen gebied ten zuiden van de Spuiport.

Aangenomen wordt dat zich in het gebied in eerste instantie allerlei ambachtslieden vestigden die met hun werkplaatsen (stank)overlast veroorzaakten, als (brand)gevaarlijk en vervuילend werden beschouwd of veel ruimte innamen. De nieuwe 'wijkindeling' uit het begin van de 14e eeuw is nog op veel kaarten uit de 16e tot 19e eeuw herkenbaar (afb. 5 en 6).

De oudst bekende kaart waarop de locatie van het plangebied enigszins gedetailleerd is weergegeven dateert uit de late 16e of begin 17e eeuw. Op een kaart van Guicciardini uit 1581 in een publicatie van Blaeu uit 1612 is te zien dat er in het noordelijk deel van het plangebied huizen zijn aangegeven en het zuidelijk deel lijkt onbebouwd. Er staat wel wat aangegeven, maar het is niet duidelijk wat het is (afb. 5). Mogelijk gaat het om een pand dat parallel aan de Kolfstraat staat, zoals dat lijkt weergegeven op andere kaarten uit dezelfde periode, onder andere van Janssonius uit 1581 en van Braun & Hogenberg uit 1583.

5 www.nipides.nl

Echter, op andere kaarten zijn deze percelen als onbebouwde groene zones weergegeven, bijvoorbeeld op een kaart van Claesz. uit 1609 en een kaart van Guicciardini uit 1633 (afb. 5). De oostelijke grens van de erven (en het plangebied) bestaat uit de sprant die de bouwkvavels aan de Kolfstraat en Nieuwstraat scheidde.

Afb. 5. Boven: het plangebied (groen) bij benadering weergegeven op een uitsnede van een kaart van Guicciardini die de situatie tussen 1581 en 1612 weergeeft. Hierop zijn in het noordelijk deel huizen weergegeven en in het zuidelijk deel mogelijk een onbebouwd perceel. Onder: het plangebied weergegeven op een uitsnede van een kaart van Guicciardini uit 1633. Hierop zijn in het noordelijk deel haaks op de Kolfstraat georiënteerde huizen te zien en in het zuidelijk deel een groot pand dat parallel aan de straat staat.

Deze bebouwingssituatie blijft bestaan tot in de vroege 19e eeuw. Op de kadastrale minuut uit 1832 is de bebouwing accuraat weergegeven (afb. 6). Hierop zijn alleen haaks op de Kolfstraat georiënteerde huizen te zien. Wel is opvallend dat de zuidelijke twee huizen/kavels op hun achtererf een aantal percelen hebben met een eigen kadastraal nummer. Dit zou mogelijk iets te maken kunnen hebben met de afwijkende bebouwing of lege erven die zijn weergegeven op de oudere kaarten.

Afb. 6. Het plangebied weergegeven op de kadastrale minuut 1832.

Van noord naar zuid gaat het om de volgende (1832) kadastrale nummers 1165, 1166, 1167, 1168 (hele panden met erven), 1169, 1170 en 1176 (achterste delen huizen met erven) en op achtererven van 1170 en 1176 de percelen 1171-1175. Ook de sprant is waarschijnlijk binnen het plangebied aanwezig (afb. 6).

Het noordelijkste perceel 1165 was in bezit van de timmerman Daniel Ouburg en betreft een huis, gebouw en erf. Het pand, gebouw en erf daarnaast (1166) was van Dingena[van] Dalen, de weduwe van Johannes Groenenberg. Hiernaast (1167) woonde Adriaan Schotel die metselaar was. Het naastgelegen huis en erf (1168) was van Frans (Tinitel?), van wie het beroep onbekend is. Perceel 1169 was in bezit van de erven van Jacobus Nieuwenhuizen. En de zuidelijke kavels met de verschillende kadastrale nummers 1170-1176 waren in bezit van de timmerman Hendrik de Meer. Ook op de percelen op de achtererven van de huizen op kavels 1170 en 1176 stonden huizen (kadastrale nummers 1171-1175). Mogelijk gaat het hier om een timmermansbedrijf met inwonende arbeiders.

Door de economische achteruitgang in de 18e en 19e eeuw vervielen veel panden in deze ambachtswijk tot onbewoonbaar verklaarde krotten. Mede door toedoen van een cholera-epidemie werd besloten de vele binnengrachten te dempen. De sprant tussen de erven van de huizen aan de Kolfstraat en de Nieuwstraat werd in de 2e helft van de 19e eeuw gedempt. In 1910 werd net ten zuiden van het plangebied, op de hoek met de Museumstraat een bijzondere lagere school gebouwd (afb. 8).

Afb. 7. De Kolfstraat tussen 1953 en 1957, vóór de grootschalige sloop van de huizen gezien in de richting van de Vest (achtergrond). De voormalige Dwarsgang (huidige verlengde Sarisgang) is herkenbaar als een streep licht achter de uitgangsborden. Van de huizen in het plangebied zijn alleen enkele voorgevels te zien. Het pand linksachter met de hoge nokken is de nu nog aanwezige Museumstraatschool (de huidige Dr. H. Bavinckschool). Hiernaast, mogelijk deels in het plangebied, lijken er al enkele huizen te zijn gesloopt (RAD, inventarisnr. 552_322508).

Afb. 8. Links: de Kolfstraat tussen 1960 en 1964 gezien in de richting van de Dwarsgang met rechts de zijgevel en -ingang van de Museumstraatschool. Achter de muur van de speelplaats is de bebouwing in het plangebied te zien (RAD, inventarisnr. 947_1708). Rechts: Het zuidelijk deel van het plangebied tijdens de sloop in 1967 met links daarnaast de Museumstraatschool (RAD, inventarisnr. 554_34799).

In 1967 werden alle (resterende) huizen in het plangebied gesloopt, waarna in 1976 het huidige gymzalencentplex is gebouwd (afb. 9).

Afb. 9. Het plangebied in 2017 gezien in noordelijke richting met rechts de Museumstratsschool die op bovenstaande, oudere foto's te zien is.

3.2 Geologische en archeologische gegevens

Van het plangebied zelf zijn geen archeologische gegevens bekend. Wel zijn er in de directe omgeving verschillende archeologische onderzoeken uitgevoerd (afb. 10).

Afb. 10. Enkele van de oudere, archeologische onderzoekslocaties rond het plangebied (midden). De cijfers verwijzen naar de vermeldingen in de tekst.

Op basis van een archeologische kabeltracébegeleiding in 2015 is een goed NW-ZO bodemprofiel bekend (afb. 10, nr. 3).⁶ Het Hollandveen Laagpakket ligt hier op een diepte rond 5 m – NAP (ca. 6 m – mv). Daarop is een pakket komklei van de Thuredrith aanwezig met een dikte tussen 55 en 79 cm. Het pakket kan al zijn afgezet vanaf ten minste de IJzertijd. Er was hier sprake van een laaggelegen komgebied tussen de rivieren Thuredrith en Dubbel. In de top van de afzetting zijn antropogene indicatoren aanwezig waaruit blijkt dat het gebied gedurende de tweede helft van de 13e eeuw vermoedelijk in gebruik was als landbouwgrond. Een fragment bot uit dit niveau is gedateerd tussen 1265 en 1290. Hierop is een dik pakket kunstmatige ophogingen aanwezig. Het gaat om ophogingen die dateren vanaf de periode dat hier een nieuwe ambachtswijk werd gerealiseerd: vanaf het einde van de 13e en begin van de 14e eeuw. De top van het oudste ophogingspakket (tot circa 1400) ligt tussen 1,5 en 2 m – mv (2,5-3 m – mv). Daarop is een tweede fase van ophogingen aanwezig die geassocieerd kan worden met de periode waarin men in deze wijk met baksteen is gaan bouwen. Deze ophogingen, die dateren tot circa het einde van de 16e en begin van de 17e eeuw, reiken tot aan het huidige maaiveld.

Gedetailleerde gegevens over het ontstaan en de aard van deze ambachtswijk is bekend van de locatie Statenplein op circa 50 m ten noordwesten van het plangebied (afb. 10, nr. 2). Hier is tussen 1997 en 2000 een grootschalige onderzoek uitgevoerd waarbij een groot bouwblok tussen de Kolfstraat en Kromme Elleboog is opgegraven.⁷

De gegevens van dit onderzoek zijn waarschijnlijk grotendeels ook van toepassing op het plangebied aangezien het deel uitmaakt van dezelfde ambachtswijk. In de periode vóór de aanleg was hier sprake van een laaggelegen landbouw- en weidegrondareaal. In de top van het komklei-op-veenlandschap zijn enkele ontginnings-/percelingsloten aangetroffen die zijn ingegraven vanaf de hoger gelegen oeverzone ter hoogte van de Voorstraat. De wijk is ontstaan tussen circa 1250 en 1325 toen men vanuit de doorgetrokken uitvalswegen dikke pakketten grond heeft opgebracht. In eerste instantie bestond de bebouwing langs deze staten, waaronder de Kolfstraat, uit grote, vrijstaande houten huizen waarin ambachtslieden zoals leerbewerkers woonden en werkten. De top van het leef-/loopniveau uit deze periode tussen 1300-1400 lag tussen 2,3 en 2,9 m – NAP.

De sprant die als achtererfscheiding tussen de straten liep, is vermoedelijk rond het midden van de 14e eeuw aangelegd.

Vanaf ongeveer het begin van de 15e eeuw is er sprake van toenemende verstening van deze wijk. Meer en meer huizen worden gedeeltelijk of geheel herbouwd met bakstenen. Voorafgaand is er nog steeds sprake van (perceelsgebonden) ophogen van de erven. Vanaf de 15e eeuw is er sprake van een aaneengesloten lint van bakstenen huizen aan weerszijden van de straten, waaronder ook de Kolfstraat. Hierin woonden voornamelijk kleine ambachtslieden waaronder, vanaf de 16e eeuw, veel spinners, wevers en speldenmakers. Dit geldt ook voor de bewoners aan de Kromme Elleboog. Er zijn enkele aanwijzingen dat er aan de Kolfstraat mogelijk welvarender mensen woonden. Resten van bakstenen huizen en de bijbehorende erfsporen uit deze periode zijn aanwezig tussen circa 0 en 2 m – NAP.

Hierop is vervolgens in de volgende twee eeuwen doorgebouwd. Funderingsresten van de huizen en erfsporen uit de periode 16e – 20e eeuw waren aanwezig vanaf het maaiveld; direct onder de slooplaag uit de jaren '60 (circa 1 m dik).

Erfsporen uit alle perioden betreffen afvalkuilen, beerputten en -kuilen, waterputten, goten, bakstenen achterhuizen, houten betimmeringen en maaiveldverhardingen. Daarnaast is ook een deel van het sprant opgegraven. In al deze gesloten afvalcontexten zijn grote hoeveelheden vondsten aangetroffen die veel informatie opleverden over de bewoners van de wijk door de eeuwen heen.

Een vergelijkbaar beeld is verkregen voor de onderzoekslocatie parkeergarage Drievriendenhof op circa 75 m ten zuidwesten van het plangebied (afb. 10, nr. 3). Hier is in 1989 onderzoek uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB).⁸ Hier zou de eerste (bakstenen) bebouwing dateren uit de 15e eeuw. Uit de (vermoedelijk) 16e eeuw werden 10 grote en ingegraven, vierkante houten bakken gevonden. Deze waren 1,8 m in het vierkant, waren ook 1,8 m diep en hadden opgemetselde randen van baksteen. De bakken

6 Dorst 2015.

7 Dorst 2014 e.a.

8 Sarfatij, 1989.

zijn toegeschreven aan een leerlooierij (afb. 11). Aanwijzingen hiervoor zijn een kalkaanslag op putranden, de vondst van veel runderschedels in de naaste omgeving en de vondst van een pikhaak in één van de bakken. Dit ambachtsbedrijf was vermoedelijk ook in het eerste kwart van de 17e eeuw nog aanwezig. Vervolgens was er sprake van nieuwbouw uit de 17e eeuw die grotendeels is blijven staan tot de sloop van de wijk in de jaren 60 van de vorige eeuw.

Afb. 11. Enkele van de houten bakken die zijn toegeschreven aan een leerlooiersbedrijf uit de 16e en begin 17e eeuw tijdens het onderzoek op de Drievriendenhof locatie in 1989 (RAD, inventarisnr. 552_312024).

4. Conclusies en aanbevelingen

In augustus 2017 is in het kader van geplande sloop- en nieuwbouwwerkzaamheden van het gymzalencomplex aan de Kolfstraat 44 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd.

Conclusies

Uit het bureauonderzoek is het volgende naar voren gekomen:

In het plangebied is geologisch sprake van een laaggelegen komgebied van de Thuredrith. De top van het natuurlijk komklei-op-veenlandschap zal aanwezig zijn tussen circa 4 en 4,5 m NAP (ca. 5 – 5,5 m – mv). In de top hiervan kunnen ontginnings- /percelingsloten en landbouwsporen aanwezig zijn uit de periode 11e – midden 13e eeuw.

Hierop zijn ophogingspakketten aanwezig uit de periode 2e helft 13e eeuw – begin 14e eeuw. Hierin kunnen aan de Kolfstraatzijde resten aanwezig zijn van houten (ambachts)huizen. In het noordelijk deel van het plangebied zal sprake zijn van bijbehorende erven met erfsporen zoals beer- en waterputten en afvalkuilen.

De top van het leef- /loophniveau dat geassocieerd wordt met de bewoningsperiode van de houten huizen (tot ca. 1400) kan aanwezig zijn vanaf ongeveer 2,3 m – NAP (3,3 m – mv). Uit deze periode, vanaf midden 14e eeuw, dateert ook het sprant. Het is niet zeker of de sprant binnen het plangebied aanwezig is. Bij een plot van de kadastrale minuut lijkt deze wel aanwezig te zijn ter hoogte van de noordelijke aanbouw aan de gymzaal, waar de CV-installatie in aanwezig is. Hiernaast ligt echter een gang die doet denken aan de brandgangen die doorgaans zijn gerealiseerd op de locaties van de gedempte spranten. Dit was bijvoorbeeld het geval aan het Statenplein. Indien de sprant aanwezig is, dan zal de oudere fase, met houten beschoeiing, ook op het niveau rond 2,2 m – mv aanwezig zijn. In de jongere ophogingspakketten tot circa de 17e eeuw zijn resten aanwezig van bakstenen huizen en hun achtererven. Resten van oudste bakstenen huizen en de bijbehorende erfsporen zijn naar verwachting aanwezig tussen circa 0 en 2 m – NAP (1 – 2 m – mv). Hierop zijn de funderingen van de huizen en hun erfsporen uit de periode 16e – 19e eeuw aanwezig zijn. Ook de tweede fase van de sprant, nu met bakstenen kade, behoort tot deze resten. De bewoningssporen uit deze periode zijn naar verwachting direct onder de slooplaag uit de jaren '60 van de vorige eeuw aanwezig. Het is niet duidelijk tot hoe diep er op de locatie is gesloopt/vergraven, maar het is aannemelijk dat dit pakket ten minste 50 cm dik zal zijn.

Aanbevelingen

Bij de geplande sloop- en graafwerkzaamheden zullen behoudenswaardige archeologische waarden worden verstoord. Voor wat betreft de werkzaamheden in de rode zone zal het gaan om resten van huizen en achtererfsporen uit de Nieuwe Tijd, uit de periode 16e – 19e eeuw (afb. 12). Voor wat betreft de werkzaamheden in de blauwe zone zal het gaan om resten van huizen en achtererfsporen uit de periode 14e – 19e eeuw. De oudere bewoningssporen worden verwacht direct onder de fundering van de huidige (ondergrondse) gymzaal en kleedkamers. De onderzijde van dit funderingsniveau ligt op het leef- /loophniveau uit de oudste bewoningsperiode in het gebied, namelijk circa begin 14e eeuw (afb. 12). Op de locaties in de blauwe zone waar geen sprake is van een verdiepte gymzaal/kleedkamer (aan de Kolfstraat), worden tot de verstoringsdiepte van circa 1 m – mv alleen bewoningssporen uit de periode 16e – 19e eeuw verwacht.

In afbeelding 12 zijn voor de beide zones waar bodemingrepen plaats zullen vinden de verschillende aanbevelingen voor archeologisch veldonderzoek weergegeven.

Afb. 12. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek in de twee zones van het plangebied Kolfstraat 44.

Dit komt neer op het volgende: Bij graafwerkzaamheden aan de zuidoostgevel (blauwe zone) dieper dan de huidige verstoring van 1,8 m – mv dient een vervolgonderzoek plaats te vinden. De onverstoorte grondlagen die bij de nieuwe ingreep verstoort worden dienen te worden opgegraven.

Bij graafwerkzaamheden langs de noordoost- en zuidoostgevels dieper dan 50 cm – mv (rode zone) dient een vervolgonderzoek plaats te vinden.

Indien er alsnog bodemingrepen zullen plaatsvinden in de grijze zone, dan dient ook hier een vervolgonderzoek plaats te vinden bij bodemingrepen onder de huidige fundering, vanaf circa 1,8 m – mv.

Het vervolgonderzoek kan worden uitgevoerd in de vorm van een archeologische begeleiding van de civiele graafwerkzaamheden. De werkzaamheden dienen voorafgaande aan de graafwerkzaamheden met de civieltechnisch uitvoerder te worden afgestemd tijdens het uitvoerders- /opstartoverleg.

Voor vragen over de bevindingen en conclusies in dit rapport kan contact worden opgenomen met dhr. M.C. Dorst, senior-archeoloog, vakteam erfgoed van de gemeente Dordrecht, tel. (078) 770 4904.

Literatuur

Baarsel, M. van, 1992: Van Aardappelmarkt tot Zwijndrechts veerhoofd: de straatnamen van de historische binnenstad van Dordrecht. Hilversum.

Dorst, M.C., 2015: Leidingvervangning Nieuwstraat-Korte Nieuwstraat, Dordrecht. Een archeologisch bureauonderzoek, begeleiding en boringen. Gemeente Dordrecht. Dordrecht Ondergronds 67.

Dorst, M.C., e.a., 2014: Stadsontwikkeling op het Statenplein. Opkomst en ondergang van een 14e-eeuwse ambachtswijk in Dordrecht. Gemeente Dordrecht. Dordrecht Ondergronds 40.

Dorst, M.C., 2013: Gemeente Dordrecht, Voorstraat 252-254, Woerdenbach. Een archeologisch en bouwhistorisch onderzoek naar de middeleeuwse en postmiddeleeuwse bewoningsgeschiedenis. Gemeente Dordrecht. Dordrecht Ondergronds 36.

Dorst, M.C., 2011: Graven naar de Graaf.. Archeologisch onderzoek naar het laatmiddeleeuwse, grafelijke leen Leeuwenburg/Mijnsherenherberg aan de Voorstraat 244. Gemeente Dordrecht. Dordrecht Ondergronds 5.

Sarfatij, H., 1989: Dordrecht, Drievriendenhof, gemeente Dordrecht. Berichten van de ROB, Jaarverslag ROB, 1989.